

DET PRAKTISK-TEOLOGISKE SEMINAR

DET PRAKTISK-TEOLOGISKE SEMINAR

TIL

Fornyings-, administrasjons og
kirkedepartementet
Postboks 8004 Dep
0030 Oslo

Postadresse
Postboks 1075 Blindern
0316 Oslo

Besøksadresse
Domus Theologica, Blindernveien 9

Deres ref: 10/302 – 1.2.2011
Vår ref: 008, 11/11-2, RSG
Dato: 29.4.2011

Telefon: 22 85 03 10
Telefaks: 22 85 03 01
praktikum@teologi.uio.no
<http://www.tf.uio.no/praktikum/>

KIRKEFORLIKET – KONSEKVENSER AV EVENTUELLE ENDRINGER I GRUNNLOVENS BESTEMMELSER OM STATSKIRKEORDNINGEN I STORTINGSPERIODEN 2009-2013.

Høringsuttalelse fra Det praktisk-teologiske seminar

Departementets høringsnotat av 1. februar 2011 handler formelt sett om de nødvendige konsekvensene som knyttes til eventuelle grunnlovsendringer som følger av kirkeforliket innenfor stortingsperioden 2009-2013. Men fordi grunnlovsendringene åpner for betydelige endringer i organisering og styring av Den norske kirke, preges høringsnotatet også av en undertekst som er vidtfavnende og særdeles viktig for kirkens framtid. Selv om departementet bestreber seg på å fastholde en avgrenset og praktisk orientert tilnærming til de spørsmålene som reises, peker det selv mot mange av de store spørsmålene som gjelder framtidig kirkestyre for DnK. Slik blir også høringsnotatet lest av viktige høringsinstanser som Kirkerådet (KR) og Kirkemøtet (KM).

For PTS er det særlig viktig å kommentere sider ved grunnlovsendringene som direkte vedkommer seminarets ansvarsområde. Det dreier som om så sentrale spørsmål som prestetjenestens plass innenfor den foreslåtte nyordningen og forvaltningen av teologisk kompetanse innenfor et nytt kirkestyre. Drøftingen av disse spørsmålene springer direkte ut av forslaget om endring av § 16 i Grunnloven, og er på det nøyeste knyttet til så vel ekklesiologisk refleksjon som demokratisk praksis i kirkelig sammenheng.

Med dette som utgangspunkt vil vi konsentrere vårt høringssvar om følgende deltemaer:

- A. Den langsiktige strategiske tenkningen om kirkelige reformer
- B. Departementets rolle under videreutviklingen av kirkestyret for DnK
- C. Den læremessige forankringen innenfor et nytt kirkestyre

A. Den langsiktige strategiske tenkningen om kirkelige reformer

Departementet understreker i sitt høringsnotat at kirkeforliket handler om en forfatningsreform, og ikke om en forvaltningsreform. Selv om det er vanskelig å skille disse nivåene skarpt fra hverandre, gir oppdelingen mulighet til å unnlate å trekke vidtgående konsekvenser av forliket. Notatet vektlegger verdien av skrittvis endringer av statskirkeordningen. Poenget med denne framgangsmåten er ”å etablere tilstrekkelig

sikkerhet for at endringer i statskirkerordningen kan bidra til å bevare Den norske kirke som en åpen, inkluderende og demokratisk folkekirke” (s. 6).

PTS gir sin tilslutning til denne strategien. Den store utfordringen i den videre utviklingen av kirkestyret for DnK handler om akkurat dette spørsmålet. Fra politisk hold får en lett inntrykk av at sikringen av kirkelig bredde først og fremst handler om stemmeprosenten ved kirkelige valg. Selv om dette er viktig, vil framheve at en drøfting av demokrati i kirken må bli langt mer nyansert om den skal stå fram som troverdig.

Etter PTS' syn må i alle fall tre faktorer tas i betraktning innenfor en slik samtale. Den første handler om selve valgene. Det er ikke vanskelig å enes med politikerne om at det er viktig å øke deltakelsen ved kirkelige valg. Samtidig må en ikke miste av syne at et velfungerende demokrati ikke bare forutsetter at oppslutningen overstiger et minstenivå, men også at en lykkes med å tilveiebringe tilfredsstillende kandidatlistene. Dersom så ikke er tilfellet, vil det være en fordel om en i kirkelig sammenheng ble litt mer lavmælt når en snakker om kirken som demokratisk institusjon.

Den andre faktoren dreier seg om organisasjonsstruktur. Demokrati kan utvikles på utallige måter. Men innenfor ethvert demokratisk styre er det viktig at en gjennom selve organisasjonsformen sikrer at meningsbrytningen blir tatt på alvor, og at det blir lagt inn sperrer mot altfor sterk maktkonsentrasjon. Rådsstrukturen i dagens kirkeordning framstår som monolitisk. I dagens ordning balanseres denne strukturen av en supplerende struktur som hovedsakelig ivaretar organiseringen av preste-tjenesten. Det betyr at det rent konstitusjonelt oppstår noen utfordringer knyttet til utformingen av den kirkelige organisasjon når disse to strukturene skal tilpasses hverandre. Denne tilpasningen er krevende og rommer bl.a. spørsmål som arbeidsgiveransvar, plasseringen av tilsettingsmyndighet mm. Vi vil i denne sammenheng understreke at organisatorisk videreutvikling av DnK også dreier seg om demokratisk troverdighet. Det er et demokratisk anliggende å være på vakt mot alle tendenser som vil samle for mye makt på for få hender.

Den tredje faktoren handler om premissene for kirkens demokratiske innretning. Alle innser verdien av at representative organ med utspring i menighetene har fått en sentral plass i norsk kirkeliv. Men det er ikke det samme som å si at kirken organisatorisk kan forstås på samme måte politisk virksomhet. Kirken har et annet oppdrag enn å tilrettelegge for mest mulig folkelig samfunnsstyring. I arbeidet med ny kirkelig struktur er det nødvendig å vurdere kirkelig særpreg og sikre at kirken i framtida faktisk tar vare på dette særpreget. Det vanskeligste punktet i denne sammenheng knyttes til balansen mellom teologisk faglighet på den ene siden og reell innflytelse av allmenn, erfaringsbasert dømmekraft blant kirkens medlemmer på den andre siden. Selv om faglighet i kirkelig sammenheng omfatter langt mer enn teologisk kompetanse, er det den teologiske kompetansen, både innenfor og utenfor preste-tyrket, som utfordrer en konsekvent politisk forstått demokratitenkning i kirkelig sammenheng. Samtidig er det etter PTS' oppfatning viktig å understreke at kvalifisert faglighet også bidrar til å utdype og videreutvikle kirkens åpne og inkluderende profil.

Nettopp fordi vi mener disse overordnede spørsmålene er avgjørende for kirkens framtidige organisering, er det viktig å bruke tid på å gjennomtenke dem så grundig som mulig før en bryter med dagens ordning. Vi synes utredningsarbeid har vært tillagt liten vekt i denne sammenhengen. Så langt har utredningsarbeidet unnlatt å vurdere ulike modeller for kirkeordning opp mot hverandre, og referansematerialet fra ordninger innenfor kirkesamfunn det er naturlig å sammenlikne seg med, har spilt en underordnet rolle. Vi har i

dag ikke flere holdepunkt for samtalen omkring samordningen av embete og råd enn vi hadde etter det første Bakkevigutvalgets arbeid. Det eneste en merker seg er at ingen lenger snakker om de to linjene.

Vi etterlyser også en evaluering av Kirkeloven av 1996 før det utformes ny kirkeordning. Hvorfor blir eksempelvis ikke den omstridte ordningen for hvordan virksomheten i soknet skal ledes underlagt kritisk gjennomgang? Og hvordan har samspillet mellom menigheter og fellesråd faktisk fungert? Har forvaltningen av store samfunnsoppgaver, som vedlikeholdet av kirkebyggene, vært tilfredsstillende? Et hovedproblem ved reform-prosessen som helhet er at den fortier ubehagelige utfordringer og målrettet skyver store og vanskelige spørsmål foran seg, samtidig som flere og flere brikker legges på plass for en ny kirkeordning. Det må betraktes som en lite åpen og demokratisk prosess som i tillegg tildekker de ideologiske utfordringene som knyttes til utformingen av ny kirkeordning.

Innenfor DnK pågår det i dag en maktkamp mellom ulike instanser som har som mål å posisjonere seg i forhold til framtidig kirkestyre. Da blir det desto viktigere å minne om at *samordning* av prosessen framover blir helt avgjørende, dersom målet er å utvikle gode strukturer for alle som hører inn under kirken. Det er ikke bare på politisk nivå det er viktig med et forlik, det samme er tilfellet innenfor kirken selv.

I dagens situasjon er det bare departementet som kan legge til rette for en slik samlende prosess. Det innebærer at departementets rolleforståelse i forbindelse med kirkereformen er av den største betydning. I overgangen fra en styringsstruktur til en annen hvor departementets rolle mer eller mindre skal avvikles, har departementet etter PTS' forståelse en dobbel oppgave: Det skal ikke bare legge til rette for kirkereformer, men det skal også ivareta helt bestemte interesser og anliggender innenfor selve reformprosessen.

B. Departementets rolle under videreutviklingen av kirkestyret for DnK

Høringsnotatet kan gi inntrykk av at den prosessen vi nå er midt oppi, utelukkende dreier seg om myndighetsoverføring fra departementet til KR/KM. Selv om departementet foretrekker at denne prosessen går langsomt, levner ikke notatet tvil om hvem som er avsender og hvem som er mottaker i dette bildet. En får inntrykk av at det til syvende og sist bare finnes to parter. Men slik vet vi jo at det ikke er. Dette reflekteres eksempelvis ved at KA, fagforeningene og utdanningsinstitusjonene er bedt om å være høringsinstanser.

Departementet slår fast at KM er kirkens øverste representative organ. Det er riktig, men det er nødvendig å presisere at det er det øverste representative organet innenfor en rådsstruktur som er blitt til for å ivareta menighetenes tarv, forstått som noe som er forskjellig fra den oppgave Kongen har i kirkestyret. I dag er det slik at Kongen regulerer prestetjenesten både som arbeidsgiver og som kirkestyre. Mellom de ulike aktørene innenfor dagens ordning forefinnes reelle interessekonflikter som ikke må tilsløres. I denne sammenheng er det viktig å holde fast at KR/KM representerer én part ved siden av mange andre. Den viktigste av de andre partene er Kongen. Derfor har Kongen i forbindelse med kirkereformene ikke bare til oppgave å tilrettelegge for at kirkeforliket blir gjennomført, men Kongen har også til oppgave å ivareta de samlede interessene for de yrkesgruppene Kongen i dag er arbeidsgiver for. I hovedsak handler dette om presteskapets og faglighetens framtidige plass og posisjon innenfor kirken. At viktige, teologiske spørsmålsstillinger her kommer i spill, blir tydelig når en ser nærmere på arbeidet omkring § 16 i Grunnloven.

C. Den læremessige forankringen innenfor et nytt kirkestyre

§ 16 i Grunnloven gir Kongen i kirkelig statsråd alminnelig myndighet i kirkelige saker. Fra et teologisk ståsted har dette alltid vært problematisk. Når ordningen har kunnet overleve helt fram til i dag, henger det sammen med sedvane innenfor lutherske kirker som kan støtte seg til en snart femhundreårig tradisjon. Men det henger også sammen med den måten Kongen har tillempt og modernisert sitt kirkestyre på opp gjennom tidene. Et godt eksempel på kongelig kirkestyre i dagens kirke finner vi i utøvelsen av læremyndigheten.

I dagens ordning er Kongens myndighet i læresaker i det alt vesentlige av formell karakter. Derfor utøver ikke Kongen et selvstendig skjønn i slike saker. Dagens praksis viser at Kongen håndterer læresaker på en rekke ulike måter. Departementet selv utøver læremyndighet, særlig ved utnevnelser av proster og biskoper, men bare etter å ha rådspurt kirkelige organer, så som biskopene og de teologiske fakultetene, som i dagens ordning tillegges særskilt vekt ved vurderingen av lærespørsmål. I tillegg har vi fått Lærenemnda som nettopp skal ”gi uttalelse i saker som gjelder den evangelisk-lutherske lære”. Karakteristisk nok må sammensetningen forstås som en utvidelse av bispemøtet, ved at fem teologisk fagkyndige og fire lekrepresentanter tiltrer Bispemøtet. Da Lærenemnda ble opprettet, fant en det altså tjenlig å la læresaker på kirkelig grunn bli håndtert av et organ som tilla teologisk faglighet størst vekt. Formelt sett er Lærenemnda i dag underlagt Kongens tilsynsansvar, på samme måte som det tilsyn biskopene utøver på egen hånd. På gudstjenestefeltet er læremyndigheten delegert til Kirkemøtet, men i dialog med Bispemøtet. Hele dette systemet holdes i dag sammen gjennom § 16 i Grunnloven. Det innebærer at i dag forvaltes læren først og fremst gjennom delegasjon fra Kongen til biskoper og i noen grad teologisk fagkyndighet, knyttet til de teologiske lærestedene. Det er samspillet mellom utstrakt delegasjon til faglige instanser og en demokratisk fundert utøvelse av kongemakten som overhodet har gjort det mulig å fastholde § 16 fram til i dag.

Et viktig spørsmål i forbindelse med endringen av § 16 handler om hvem som i framtida skal ha myndighet til å forvalte kirkens lære. I denne sammenheng er det interessant å lese KMs høringssvar.

KMs høringssvar synes å forutsette at KM i framtida skal utgjøre den kirkelige læremyndighet, og at det får denne myndigheten fra menighetene gjennom en representativ demokratisk struktur. Formuleringen som blir benyttet om myndigheten til å fastsette liturgier, er her avgjørende: ”Kirkemøtet mener det er betydningsfullt når departementet vurderer det slik at Kirkemøtet i den egenskap (dvs. som kirkens øverste representative organ) vil kunne ha myndighet til å fastsette liturgier m.m., en myndighet som i så fall ikke er gitt Kirkemøtet av Kongen eller Stortinget, men av menighetene gjennom en representativ demokratisk struktur. Dette anser Kirkemøtet som positivt og framtidsrettet” (s. 6). Dette kan tyde på at KM ser for seg at all læremyndighet i framtida skal tillegges KM ut fra den samme begrunnelse. Under avsnittet om framtidsperspektiv i KMs høringssvar heter det da også at ”Den norske kirkes formelle læregrunnlag bør forankres i kirkens egne representative organer når kirkeforliket utløper” (s. 10). Videre forutsettes det at KR ”bør være tilsettings- og disiplinærmyndighet for biskoper” (s. 9). En mener til sist at det er viktig at myndigheten til å fastsette tjenesteordningene for presteskapet overføres til KM (s. 7). En gjør oppmerksom på at tjenesteordningene har læremessige implikasjoner (s. 3).

Gudstjenestereformen er et aktuelt eksempel på hvordan KM i dag håndterer læresaker. KR nedsatte ei faglig sammensatt nemnd til å fremme forslag til nye liturgiske ordninger, men etter at Nemnda hadde avsluttet sitt arbeid, foretok KR på fritt grunnlag de endringene det ønsket i forhold til det framlagte forslaget. Det samme skjedde i forhold til det faglig

sammensatte Høringsutvalget som KR nedsatte etter at den omfattende høringsprosessen var avsluttet. Biskopene uttalte seg om forslagene i tråd med KMs forretningsorden, som fastsetter at KM med to tredjedels flertall kan overprøve Bispemøtets vedtak. En slik overprøving kom i dette tilfellet ikke til anvendelse, men ordningen tydeliggjør at biskopenes votum kan settes til side av KM, også i lærespørsmål. Biskopene har da også spilt en tilbaketrukket rolle under hele reformprosessen. Dette innebærer at en har trukket veksler på teologisk kompetanse, men under reformprosessen som helhet finnes det mange eksempler på at KR/KMs anvendelse av teologisk faglighet har gått ut over de formelle organ en har vært henvist å forholde seg til (i dette tilfellet Nemnda, Høringsutvalget og Bispemøtet). Samspillet mellom KR/KM og teologisk fagkyndighet står i etterkant fram som uoversiktlig og langt på veg preget av uformelle relasjoner. KMs vedtaksprosedyre på årets kirkemøte forsterker en dyp uro omkring dagens forvaltning av læresaker innenfor kirkens representative organ. Det er PTS' oppfatning at KMs vedtaksprosedyre innebar at ingen kan ha hatt oversikt over hvilken gudstjenesteordning som til syvende og sist ble vedtatt, før den var vedtatt. Etter som gudstjenesten som læreuttrykk ikke bare består av enkeltformuleringer, men også av strukturell helhet, må en slik praksis betegnes ikke bare som uheldig, men som uakseptabel.

Denne måten å håndtere lærespørsmål på er på grunnleggende vis forskjellig fra den måten departementet fram til i dag har håndtert slike saker. Særlig i kontroversielle saker har departementet vært særdeles påpasselig med å underbygge sine avgjørelser ved å sørge for formalisert teologisk ryggdekning. Denne ordningen er, på tross av alle dens svakheter, mer i samsvar med kirkens særtrekk enn den nyordningen vi nå anerkjenner.

I de store kirkesamfunnene har alltid teologisk faglighet blitt tillagt selvstendig vekt. Slik sett er CA 5 å forstå som en videreføring av en praksis som verken er særegen eller ny for den lutherske kirke. Hvordan en enn tilrettelegger forholdet mellom det alminnelige prestedømmet og det kirkelige embetet i dag, er det umulig å forstå myndighetsgrunnlaget i CA 5 som avledet, dvs. underordnet under, betinget av eller delegert fra det alminnelige prestedømmet. Det offentlige læreansvaret har alltid blitt tilkjent en selvstendig rolle. Derfor representerer det et radikalt brudd med kirkelig tradisjon i ordets videste forstand dersom en nå foreslår at denne selvstendigheten settes til side, og læremyndigheten i kirken overføres til et kirkelig organ som ikke selv besitter den teologiske kompetansen det skal overprøve. Dette innebærer at den kirketenkningen som ligger til grunn for mye av det kirkelige utredningsarbeidet, på avgjørende punkter støter an mot teologisk grunnlagstenkning som fram til i dag har vært bestemmende for den ekklesiologiske refleksjon, så vel hos oss som i andre store kirkesamfunn.

Vi har tidligere i høringssvaret drøftet de pågående endringene av kirkestyret i lys av demokratisk tenkning. En får lett inntrykk av at disse endringene først og fremst handler om å gjennomføre en tiltrengt modernisering av Dnk i demokratisk retning. PTS er av den oppfatning at vi i drøftingen av disse spørsmålene må passe oss for ikke bare slavisk gjenta argumentasjonen fra slutten av 1800-tallet, da en sloss om innføringen av parlamentarismen i Norge. Nok en gang er det viktig å understreke at dagens diskusjon ikke handler om å være for eller mot demokrati, men om kirkelige strukturendringer i lys av de utfordringene som kirken står overfor i dagens samfunn. Det kan ikke være tvil om at kirken i framtida trenger et grundig arbeid med teologiske problemstillinger på alle nivå, skal den bli i stand til å møte de store utfordringene som den sekulariserte kulturen representerer. Kirken trenger en faglighet som allerede i dagens kirkevirkelighet er sterkt truet. Den store utfordringen blir derfor å bringe denne fagligheten i fruktbar dialog med et lekt skjønn på

måter som viser nødvendig respekt for begge parter. Denne utfordringen kan ikke løses uten åpen og redelig samtale mellom de partene som representerer de ulike anliggende.

PTS' innspill i denne saken er at biskoper, prester og teologisk fagkunnskap i en framtidig kirkeordning må tilkjennes en større rolle i utøvelsen av læremyndigheten enn bare å være rådgivere for KR/KM. Etter PTS' oppfatning bør ingen læremyndighet endelig overføres fra departementet før en har avklart hvordan læremyndigheten i den framtidige kirken skal forankres. Kirken har i dag ingen organ som forvalter dette læreansvaret på en selvstendig måte. Det betyr at PTS frarår at gudstjenestemyndigheten finner sin endelige plassering før en slik avklaring har funnet sted. Det samme gjelder fastsettelsen av tjenesteordninger for prester, proster og biskoper. Forlikets forutsetning om at tilsettingsmyndigheten for biskoper og proster skal overføres til kirkelige organ, tvinger fram en rask gjennomtenkning av tematikken, etter som tilsettingsmyndigheten for biskopene formelt sett blir den nye læremyndigheten i kirken. Det er bare departementet som kan sørge for at det nye læremessige forankringsstedet i kirken blir avklart før grunnlovsvedtakene blir fattet.

PTS fremmer forslag om at et framtidig kirkemøte består av to kamre, hvor lekfolket har flertallet i det ene og de teologisk fagkyndige har flertallet i det andre. Mens det ene kammeret i hovedsak har samme sammensetning som i dag og stort sett forvaltet de samme oppgaver som i dag, har det andre kammeret til oppgave å håndtere læresaker, så som bispeutnevninger, tjenesteordninger, disiplinærsaker og lignende. Det er naturlig å oppfatte Lærenemnda som modell for et slikt andre-kammer. Ordningen ville ikke bare forankre biskopenes ansvar for "å ta vare på den apostoliske lære etter Guds ord og vår kirkes bekjennelse" på rett sted, men også formalisere på en sakssvarende måte den rollen som den teologiske fagligheten, inkludert representasjon fra de teologiske lærestedene, faktisk spiller i dagens kirkeordning. Hvordan forholdet mellom de to kamrene kan tilrettelegges, må selvsagt drøftes inngående, men det er mulig å tenke seg at kammeret med lekt flertall er forvaltningsorganet med vetorett i saker som er til behandling i det andre kammeret.

For PTS er det naturlig nok nærliggende å vie faglighetens kår innenfor en ny kirkestruktur særskilt interesse. Kirkelovens § 29 og § 31 forankrer utdanningsinstitusjonenes kirkelighet dels i medlemskap i DnK (§ 29), dels i departemental godkjenning (§ 31). Begge paragrafene er direkte myntet på presteutdanningen ved UiO. Når TF har søkt om å bli fritatt fra medlemskapsplikten for fakultetets lærere, og departementets framtidige rolle som godkjenningsinstans for den praktisk-teologiske utdanningen er usikker, blir det viktig å avklare institusjonenes framtidige kirkelige rolle, særlig med henblikk på den betydning teologisk fagkyndighet må spille innenfor ethvert kirkestyre. Innpassingen av de private utdanningsinstitusjonene i kirkestyret hører selvsagt også med i dette bildet.

For PTS' vedkommende er det viktig å se nøye på seminarets hjemmelsgrunnlag. I denne sammenhengen vil PTS begrense seg til å påpeke at hjemmelsgrunnlaget for virksomheten bør knyttes tett til hjemmelsgrunnlaget for prestatjenesten og for biskopene, slik vi tidligere har redegjort for overfor departementet. Igjen er det viktig å understreke at dette må avklares før det fattes endelig vedtak om endringer av Grunnlovens § 16.